
In oktober 1995 publiceerde de Gooi en Eemlander een bericht over de achteruitgang van de huismus in het Gooi. Kauwen en eksters zouden daarvoor verantwoordelijk zijn. Het Goois Natuurreservaat, Vogelbescherming, het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek en de vogelwerkgroep het Gooi en Omstreken werden door de redactie geraadpleegd. De eensluidende conclusie was dat er een achteruitgang is, maar dat de genoemde vogelsoorten daarvoor niet verantwoordelijk zijn.

Dick A. Jonkers

Achteruitgang van de huismus leidt tot wilde speculaties

Reeds in de jaren twintig werd in Groot Brittannië en de Verenigde Staten een opmerkelijke achteruitgang van de huismus opgemerkt. De oorzaak daarvan was het verdwijnen van paarden en de verschijning van de auto. Daardoor liep de hoeveelheid beschikbaar voedsel (haver in paardevijgen) terug. Er stierven ook veel huismussen door het toenemende aantal auto's en de steeds hoger wordende snelheid (Summers-Smith 1994). Tellingen van 1977-79 wezen op een

sterke daling van het aantal broedparen in Denemarken en hetzelfde verschijnsel werd ook in de beginjaren tachtig in Zweden en Engeland geconstateerd (Marchant in Summers-Smith 1994).

In Noord-Schotland, bij de Engels-Schotse grens en in het westen van Ierland werd een significante achteruitgang van de huismus vastgesteld (Summers-Smith 1988). Ondanks de gestadige toename van gunstige biotopen vond in Engeland geen

groei van de populatie plaats. Er was zelfs een afname in de sub-urbane gebieden. Bij de Bird Feeding Garden Survey van de British Trust for Ornithology kwamen verrassende resultaten tevoorschijn. Dit onderzoek gaf voor de periode 1978-88 een afname van 15 tot 20 procent van het aantal waargenomen huismussen te zien (Balmer in Summers-Smith 1994). In Engeland constateerde men ook een opmerkelijke afname van vluchten huismussen naar gebieden met rijpe zaden.

Onze oosterburen in de Duitse Bondsrepubliek constateerden dat in West-Berlijn de huismus zeldzaam begint te worden (Dröscher in Summers-Smith 1994). Daarvoor was in het dagblad De Gelderlander (29-12-1990) onder de kop "Mus sterft uit in Duitsland" ook al een artikel over een daling van de stand verschenen. Daarin stond beschreven, dat het aantal mussen zo sterk was gedaald, dat Duitse vogelkundigen vreesden voor het mussenbestand. Of er enig verband is tussen deze beide publikaties is niet duidelijk. In Belgisch-Limburg liep de stand in de periode 1985-92 eveneens terug en men vermoedt ook daar een beduidende

Huisumus (Foto: Henk Harmsen/Archief Het Vogeljaar)

afname (Gabriëls et al. 1994). Nederland bleef niet achter. Daar werd in het midden van de jaren tachtig gemeld dat er vermoedelijk iets met de huismus aan de hand was (Jonkers & Moller Pillot 1985). Deze uitspraak was gebaseerd op tellingen in Tilburg en berichten van elders. Sindsdien komen steeds meer bevestigingen binnen van particulieren en vogelwerkgroepen.

Toch zijn er ook tegenstrijdige berichten. De resultaten van de punttransecttellingen (PTT-onderzoek) en broedvogelmonitoring (BMP) van Sovon wijzen op een vrij stabiele index tussen 1980 en 1991. Tegenover het bericht in de Gooi en Eemlander staan uitspraken over toename in Kortenhoef (mededeling L. Hartog-van Berkel) en het Spieghel in Bussum (mededeling M. Doornveld). Hustings (1994) echter constateerde bij een inventarisatie van een 40 ha grote stadswijk in Nijmegen in 1994 dat daar, vergeleken met een inventarisatie van 1990 een daling van 58 procent van het aantal broedparen had plaatsgevonden. Vallen er ergens aanwijzingen te ontdekken?

Oorzaken

Naar de oorzaken van de achteruitgang kan slechts gespeculeerd worden. Gebrek aan essentieel voedsel zou een oorzaak kunnen zijn. Het bespuiten van gewassen in de agrarische sector en het gebruik van biociden (mosdoders) in tuinen en parken kunnen invloed hebben, evenals het verdwijnen van voedselgebieden in en rond de bebouwing. Bovendien komt er door een grotere efficiëntie in de landbouw minder graanafval vrij en blijven de velden na de oogst meestal niet lang met oogstresten liggen, maar worden omgeploegd. Daarnaast is ook

de herfstinzaai veranderd. De veranderde bouwwijzen en het isoleren van woningen en gebouwen dragen er toe bij, dat er minder nestelgelegenheid voorhanden is.

Bosuilen en katten worden als belangrijke predatoren aangemerkt. Churcher & Lawton (1987) kwamen tot de conclusie, dat 30 procent van de mortaliteit onder huismussen op rekening van katten moet worden geschreven. Sperwers, waarvoor huismussen een belangrijke voedselbron vormen, zouden additionele predatoren zijn

Huiszus

(Wingfield Gibbons et al. 1993). Toch is het moeilijk voor te stellen, dat de predatoren de doorslaggevende factor vormen bij de achteruitgang. De uitspraken die in het Gooi worden gedaan doen vreemd aan. Kauwen en eksters zouden in de dakgoten en bij de nestopeningen zitten te wachten om de jonge huismussen bij hun kladden te grijpen of uit hun nesten te trekken. In zijn algemeenheid lijkt het al moeilijk voor te stellen dat dit soort situaties zich geregeld voordoen. De grijpkans zal zeer gering zijn evenals de invloed op de totale populatie. Voor de gaaien, eksters en kauwen vormen de jongen een voortreffelijke en talrijke eiwitbron die precies op tijd beschikbaar komt: in de tijd dat die soorten jongen

hebben. Een feit dat wordt vergeten is, dat de predatie van jonge mussen alleen in de broedtijd plaatsvindt. Daarbuiten krijgen de "rovers" geen enkele kans om mussen te grijpen, daar zijn deze veel te snel voor. Het voedselpakket van de gaaien, eksters en kauwen is veel veelzijdiger dan men op grond van het grijpen van jonge mussen denkt.

Een ander gegeven is, dat de predatiedruk op merels veel hoger is. Ook deze soort heeft in dezelfde periode jongen. Toch zijn er nergens tekenen die erop wijzen dat de merelstand achteruitgaat. Integendeel, de merelstand is zelfs zeer goed. Kortom, de daling van de huismussenstand is niet te wijten aan de invloed van gaaien, eksters en kauwen.

Vestiging

Als bakermat van de huismus wordt het open steppen- en savannegebied van Afrika verondersteld, waar de helft van alle mussensoorten voorkomt en waar het voorkeursvoedsel dat uit granen en zaden bestaat ruimschoots voorhanden is. Favoriete gebieden in het leefgebied bestaan uit een mozaïek van gebouwen met geschikte plaatsen voor nesten. In de omgeving daarvan liggen groene open gebieden, die geschikte voedselbronnen met dierlijk voedsel bevatten, dat noodzakelijk is voor het grootbrengen van de jongen. Indien dit soort situaties aanwezig zijn, komen in vestedelijke gebieden hoge dichtheden voor, zoals bijvoorbeeld in Londen in de delen waar veel parken liggen. Hey & Moeliker (1990) stelden in ons land vast, dat stedelijke en landelijke populaties zichzelf in stand konden houden, maar voor uitbreiding afhankelijk waren van de naburige kolonies in

de voorsteden (suburbane gebieden).

Een van de meest in het oog springende trekken van de huismus is zijn bijzondere relatie tot de mens. Die relatie is heel oud en stamt waarschijnlijk al uit de prehistorie, toen er werd overgeschakeld van jacht naar veeteelt en akkerbouw.

Het is niet bekend wanneer de eerste huismussen zich in Nederland vestigden, maar dit zou gebeurd kunnen zijn rond 4000 voor Christus. De oudste menselijke nederzetting in ons land dateert uit die periode en bevond zich in Zuid-Limburg. Op de vruchtbare lössakkers werd toen gerst en een primitief soort tarwe verbouwd. Mogelijk waren in die nederzettingen toen al kleine kolonies huismussen aanwezig (Van der Plas-Haarsma 1980).

Nestbouw

Aanvankelijk zal het bolvormige nest in bomen en struiken gebouwd zijn, maar met de toenemende mogelijkheden in de menselijke bouwsels zal een geleidelijke overgang naar die plaatsen hebben plaatsgevonden. In dit verband is de uitspraak van Alexander van Myndos in de eerste eeuw na Christus in zijn "Onderzoek aan vogels" tekenend. Hij meldt dat er twee soorten mussen bestaan. De één tam en bij de huizen nestelend, de ander wild en in de bomen broedend. Op zich kan deze uitspraak ook verwarring scheppen, want de ringmus is ook een boombroeder. Zo'n bolvormig nest is kenmerkend voor soorten die in de tropen leven. De huismus is dan ook ingedeeld bij de weervogels op grond van overeenkomsten tussen nestbouw en sociaal gedrag. Het nest bestaat uit halmen, stengels, wol, haren en veren. Moderne huismussen voegen

daar nog afvalstoffen, papier, plastic en dergelijke aan toe. Nadat de mens zich steeds meer ging vestigen op vaste woonplaatsen en nederzettingen van hout en steen onstonden, kregen holtten, gaten, spleten en droge plekken onder de dakbedekking steeds meer de voorkeur. Eerst onder de stroedaken, later onder de pannen. Klimplanten zoals klimop en begroeiende muren boden eveneens goede broedplaatsen.

Nesten in het vrije veld worden tegenwoordig nauwelijks meer aangetroffen. Een enkele keer wordt bij gebrek aan beter een nestkast bezet. Nesten op ogenschijnlijk vreemde plekken achter reclameborden en verkeerslichten zijn gevonden. In de moderne bouw en bij renovaties wordt alles geïsoleerd en de pannendaken bieden nauwelijks broedruimten.

Broedtijd

Het broedseizoen zet vanaf begin april in en vanaf die tijd kunnen er drie broedsels worden geproduceerd. De periode van ei tot uitvliegen vergt ongeveer een maand. De eksters starten begin april, kauwen half april en de Vlaamse gaaien eind april (Harrison 1975). De periode waarin de jonge huismussen beginnen uit te vliegen en die waarin de jongen van de andere soorten bulkvoedsel nodig hebben, loopt dus ongeveer synchroon. In de jongenperiode bestrijken de huismussen een voedselgebied tot op 600 meter van het nest; in het voorjaar kan die afstand oplopen tot drie kilometer (Hey 1985).

Voedsel

Huismussen zijn echte alleseters. Eigenlijk vormen granen het stapelvoedsel, maar wie de huismussen binnen de bebouwing volgt, kan waarnemen dat

ook allerlei etensresten met graagte geconsumeerd worden. Zelfs hondenuitwerpselen worden genuttigd. Kennelijk bevatten deze ook resten die aantrekkelijk zijn. De hondedrol als compensatie voor de paardevijg met zijn haverresten! Granen zijn door de veranderde teelten en grondgebruik rond steden en dorpen niet zo gemakkelijk meer te bemachtigen. Een dergelijk iets geldt ook voor onkruidzaden, die in de nazomer belangrijke voedselbestanddelen vormen. Vervoer en opslag gebeurt ook heel anders dan vroeger. De opslagplaatsen worden hermetisch afgesloten en afvalresten komen nauwelijks nog voor.

Waar zijn de zwermen huismussen met hun jongen, die na het uitvliegen naar de aanliggende voedselgebieden vlogen? Braakliggende akkers, akkers met graanresten en toekomstige bouwterreinen met hun kruidenrijkdom zijn schaars geworden. In het Gooi, maar ook elders is geconstateerd, dat huismussen in het vroege voorjaar in parken en tuinen knoppen en jong groen van crocussen en sleutelbloemen verorberen (Jonkers et al. 1987). Pepmiddelen voor het broedseizoen na de winterkost? Insekten en ander dierlijk voedsel worden ook gegeten. Daarmee brengen zij hun jongen groot. Insektenvangende huismussen hebben dus jongen. Het is vermakelijk om te zien hoe de vogels fladderend en klauterend bij muren, spleten of onder goten en daklijsten proberen dit soort prooiën te bemachtigen.

Dichtheid

De huismus komt vrijwel overal in Nederland voor. De soort ontbreekt in gebieden zonder menselijke bewoning, zoals de Bosplaat op Terschelling, de Vliehors op Vlieland en andere,

onbewoonde eilandjes in de Waddenzee als Engelsmanplaat. Op het vasteland kunnen dat de uitgestrekte bossen van de Veluwe zijn. Ook de uitgestrekte akkergebieden in de Flevopolders en de duinen kunnen huismusloos zijn. Hoe minder bewoning hoe lager de dichtheid. De relatie met voedselgebieden blijkt duidelijk uit de dichtheid van het aantal broedparen. De gemiddelde dichtheid in zes dorpen op de Veluwe bedroeg 400 paren per 100 ha; in de steden van West-Nederland was dat 100 paren per 100 ha (Teixeira 1979). Het aantal broedparen in ons land werd in 1976 geschat op 2.000.000.

Nuts of pruts?

Het was vroeger gebruikelijk om dieren in te delen naar het gemak wat men er van had en er waren dan ook schadelijke en nuttige dieren. De eerste categorie moest bestreden worden. In de volksmond had men er de naam nuts- of prutsdieren voor. De schadelijkheid van de mussen bestond uit de vraat en plunderingen door grote zwermen in de graanvelden. Over die schade moet men niet te licht denken. In landbouwgebieden kon een huismus volgens de berekeningen 2.5-4.6 kg per jaar verorberen (Van der Plas-Haarsma 1980) en er ontstond ook schade door geknakte halmen.

In Polen is men niet zo gelukkig met grote aantallen huismussen, want die brengen daar veeziekten over (mededeling J. Pinowski). Er waren vroeger in Nederland zelfs speciale mussengilden om de overlast te bestrijden. Een ervan schijnt in Limburg nog te bestaan, al zal dit gilde net als de vroegere wel een soort gezelligheidsvereniging zijn. De premies die werden opgestreken gingen in

een speciale pot (mussenpot) die werd aangewend om een feest te organiseren. In sommige delen van Nederland heeft men in de jagerswereld een zogenaamde gaaienpot. Bestrijding vierde vroeger dus hoogtij. In de winter van 1961 en 1967 werden in de Noordoostpolder en in de Wieringermeer in 1967 grote verdelgingsacties met gif uitgevoerd! Nog recenter is de eliminatie van 15.000 huismussen tussen juli 1983 en april 1984 in Zuid-Limburg. Deze zinloze actie werd uitgevoerd door twee medewerkers van de provinciale Mussenwerkgroep (Argus 10 (85/2): 20). Nog steeds valt de huismus in de Vogelwet 1936 onder de onvoorwaardelijk onbeschermde vogels, wat wil zeggen dat hij het hele jaar door vervolgd mag worden. De argumenten om deze soort te bestrijden zijn nu niet meer valide. Mede op grond van de geconstateerde achteruitgang zou de soort net als de meeste andere vogelsoorten gewoon onder de beschermde vogels moeten vallen.

Literatuur

Churcher, P.H. & J.H. Lawton 1987. Predation by domestic cats in an English village. *J. Zool. London* 212: 439-455.

Gabriëls, J., J. Stevens & P. van Sanden 1994. Broedvogelatlas van Limburg. Likona

Harrison, C. 1975. Jungvögel, Eier und Nester. Parey, Hamburg/Berlin. 435 p.

H.B. Nutteloze mussenmoord. *Argus* 10(2): 20.

Hey, C.J. 1985. Comparative ecology of the House Sparrow *Passer domesticus* in rural, suburban and urban situations. *Vrije Universiteit, Amsterdam*. 175 p.

Hey, C.J. & C.W. Moeliker 1990. Population dynamics of Dutch House Sparrows in urban, suburban and rural habitats. In Pinowski, J. & J.D. Summers-Smith (eds.): *Granivorous Birds in the Agricultural Landscape*. P W N, Warsaw.

Hustings, F. 1994. Vijfjarige broedvogelinventarisaties in een deel van Nijmegen. *De Mourik* 20 (2): 45-52.

Jonkers, D.A. & H. Moller-Pillot 1985. Mus en spreeuw minder talrijk? *Natuur & Milieu* 85 (9):8-9

Jonkers, D.A., R.A. Kole & J. Taapken 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken Hilversum. 399 p.

Summers-Smith, J.D. 1988. The Sparrows. T. & D. D. Poyser, Calton. 342 p.

Summers-Smith, J.D. 1994. Studies of West Palearctic Birds. 193. The House Sparrow. *British Birds* 87: 593-602.

Teixeira, R.M. (red.) 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, 's-Graveland. 431 p.

Van der Plas-Haarsma, M. 1980. De Huismus. Spectrum, Utrecht-Antwerpen. 156 p.

Wingfield Gibbons, D., J.M. Reid & R.A. Chapman 1993. The New Atlas of Breeding Birds in Britain and Ireland 1988-1991. British Trust for Ornithology, Scottish Ornithologists' Club & Irish Wildbird Conservancy. T. & A.D. Poyser, London. 520 p.

Winkelman, J. 1984. Wie bang is voor mussen zaait geen gierst. *Argus* 84 (2): 11-13.